

МУЗЕЄЗНАВСТВО

УДК (069)(091)(477.61)»1920–1924»

М.О. ПРИНЬ

Луганський музей живописної культури 1920-1924 рр.

Розділ IV

Стаття присвячена дослідженню історії становлення Луганського музею живописної культури. У ній висвітлено процес створення музею, охарактеризовано основні заходи та напрями його практичної діяльності. Розглянута експозиційна, культурно-освітня та фондова діяльність музею.

Ключові слова: художній музей, експонати, фондова робота, експозиція, просвітницька діяльність, «Дар Одеси Донбасу».

Метою публікації є висвітлення історії діяльності Луганського музею живописної культури як одного зі складових нової музейної мережі Радянської України на етапі її зародження та становлення.

Початок 1920-х років позначився в УСРР змінами в економічній, культурній, суспільній сферах життя. Розпочинається формування музейної мережі на засадах соціалізації її на східних теренах УСРР.

Огляд історіографії музейної справи на Луганщині в повному обсязі ще не розроблявся. Окремі публікації з історії місцевих музеїв у роботах І.М. Ключевої, Т.М. Клочко, Н.М. Радченко, Л.М. Борщенко й інших не дають вичерпної інформації щодо створення, становлення та розвитку музейної мережі Луганщини.

Формування фондової й експозиційної колекції Луганського музею живописної культури почалося восени 1920 р., коли до Луганська була привезена з Москви та Харкова велика кількість експонатів для музею – меблі, порцеляна, бронза. Цього ж року завдяки вольовому рішення завідуючого Донецьким губернським відділом народної освіти Істоміна з Маріупольського музею краєзнавства були передані до луганського музею 3 картини: «Дівчина біля перовозу» роботи М.К. Пимоненка, «Діти з ягодами біля панського ганку» пензля М.П. Богданова-Бельського та «Осінній пейзаж» В.К. Біляницького-Бірулі [1].

Неможливо обійти увагою і той внесок, який зробив луганський громадський діяч, меценат, викладач, директор лікєро-горілчаного заводу Микола Іванович Стефанович. Усе своє життя він із дружиною та дочкою збирав предмети, які мали історичну та культурну цінність, і саме його колекція стала основою створеного музею. Крім особистої колекції, родина Стефановичів віддала під музей власний будинок.

Для відвідувань музей був відкритий у січні 1920 р. Він займав двоповерховий будинок, у якому було 11 кімнат і 2 широкі світлі коридори [2]. Штатний розпис музею складався лише з посади завідуючого, яку обіймала дружина Миколи Стефановича – Софія Іллівна Стефанович [3], а в 1923 р. штат збільшується аж удвічі – з'являється одиниця прибиральниці.

Музей розпочав свою роботу в тяжких умовах. Він утримувався на кошти місцевого бюджету, яких для повноцінного функціонування закладу було замало. Заробітна плата завідуючої складала 38 крб. 75 коп., упродовж 1923 р. музей отримав на господарчі витрати всього 25 крб. [4]. Протягом перших трьох років заклад не мав коштів на опалення, будинок і його дах потребували ремонту, відновлення системи водяного опалення, яке вийшло з ладу за роки безгрошів'я [5]. Температура в приміщенні музею в зимовий період падала до -4°C , що, звісно, негативно відбивалося на його роботі. Для прикладу, в доповіді представника повітової політосвіти у січні 1921 р. було зазначено, що діяльність музею досить слабка, спостерігаються тільки поодинокі відвідування [6].

У листопаді 1922 р. до складу Луганського музею живописної культури додається вся фондова колекція Луганського культурного музею, який упродовж наступних неповних трьох років існував паралельно [7]. Перша половина листопада була присвячена перевезенню й упорядкуванню матеріалів Луганського культурного музею, які додалися до фондів Музею живописної культури, тому музей для відвідувачів у цей період був зачинений. Після того як нові експонати зайняли свої місця, у Музеї живописної культури побувала комісія губнаросвіти спільно з представниками Луганського повітового відділу народної освіти.

Упродовж 1923 р. всі зусилля музейних працівників були сконцентровані на поповненні фондової колекції та просвітницькій діяльності. Станом на початок цього року музей мав 429 експонатів, а в лютому з Бахмута надійшли ще додаткові 40 експонатів: 20 картин і 20 виробів із порцеляни.

Незважаючи на скрутне фінансове становище, неможливість постійного сталого зв'язку з закладами культури, відсутність опалення, нестачу музейного устаткування – на деяких картинах навіть бракувало рам, музей набув популярності серед місцевого населення. Через те, що цей заклад відвідували переважно місцеві мешканці, його привабливість цілком залежала від регулярних надходжень нових експонатів. Наприклад, у лютому 1923 р. нові поповнення з м. Бахмут зацікави-

ли відвідувачів, і, попри холоднечу в приміщенні, тут побувало 253 чол. Загалом же, у зимовий період музей відвідувало набагато менше людей, і показник складав ледве понад 500 візитерів, для яких проводилися екскурсії [8].

Навесні заклад продовжив свою роботу з розбирання колекції культурного музею й екскурсійної діяльності. Сюди охоче ходили учні трудових шкіл, студенти робітничого факультету, педагогічних губернських курсів і сільськогосподарського технікуму [9]. Також у його стінах знаходили притулок слухачі художньої студії, які ознайомлювалися з експонатами та проводили практичні заняття, копіюючи живописні твори [10].

Наприкінці 1923 р. фондова колекція музею налічувала 1229 експонатів, з яких живопис представляли 197 експонатів, порцеляну – 101, меблі – 49, скульптуру – 36, нумізматику – 134, мистецтво Китаю та Сходу – 52, українське мистецтво – 45. Також до колекції входили 7 килимів і 4 гобелени [11]. Природничо-географічний відділ вмістив 437 експонатів із зоології, ботаніки, географії, техніки, серед яких колекції чучел тварин і птахів, ентомологічна колекція, таблиці з зоології та ботаніки, ботанічні атласи, колекція мінералів, навіть деякі скам'янілості та викопні кістки мамонта [12].

При налагодженні сталих зв'язків між губерніями республіки Одеський губвиконком, маючи у своєму підпорядкуванні 29 музеїв і великий музейний фонд, запропонував допомогу молодій Донецькій губернії у створенні нового музею [13]. З цією метою з експонатів Одеського музейного фонду було сформовано спеціальний музей у складі 250 експонатів, які були структуровані за експозиційними відділами та ретельно запаковані у 10 ящиків загальною вагою 60 пудів [14]. Дійсно, «Дар Одеського Губвиконкому Донбасу» став істотним джерелом поповнення фондової колекції луганського музею. В сучасній історіографії ця назва дещо скоротилася і виглядає так: «Дар Одеси Донбасу».

У квітні 1924 р. Луганською окрнарсовітою до Одеси був відряджений працівник, який і здійснив цю місію – доставку подарунка. Його склад містив 30 картин із рамами, серед яких були оригінали таких визначних художників зі світовим ім'ям, як О.М. Бенуа, Л.Ф. Лагоріо, Ф.А. Малявін, В.Є. Маковський, 3 одиниці меблів, 4 скульптури, 4 килими, 3 альбоми, 7 ваз, 1 гобелен, археологічна колекція давньогрецьких посудин у кількості 82 одиниці. Природничо-географічний відділ музею поповнився на 79 експонатів, серед яких 26 – із зоології, 29 – з ботаніки, 6 – з географії, промисловості – 15 і 3 мінерали. Всього з Одеси до Музею живописної культури в Луганську надійшло 263 експонати.

Цей новий матеріал надав можливість переробити музейну експозицію, розмістивши експонати за епохами та суттєво доповнивши 7 музейних залів. У залі № 1 містилися 22 зразки живопису XVI–XVII ст. та епохи Відродження (XIV–XVI ст.). Це були копії робіт Рубенса, Рембрандта, Мурильо, Корреджо й інших. Також серед експонатів знаходилася Біблія 1654 р. та Євангеліє чотирма мова-

ми 1630 р. Зал № 2 був присвячений кінцю XVIII – початку XIX ст. У його експозиції представлені 18 картин, меблі в стилі ампір, порцеляна та книги 1788 та 1820 років; зал № 3 являв собою куточок 40-х років XIX ст. – меблі, гравюри, акварелі, порцеляна. У залах № 3 та № 4 знаходилися твори академічного живопису – оригінали таких митців, як В.Є. Маковський, М.П. Богданов-Бельський. Також була представлена значна колекція порцеляни – саксонської, севрської, із Данії та Росії часу правління Миколи I.

У залі № 5 глядачі мали змогу побачити зразки живопису XX ст. 70 картин втілювали в собі всі останні на той час течії художнього мистецтва: імпресіонізм, кубізм, футуризм. Експонувалися роботи І.І. Машкова, В.В. Рождественського. В експозиції були також представлені вироби з порцеляни, мармуру, бронзи та деревини. Серед останніх – робота С.Т. Коньонкова «Голова Медузи Горгоні». Зал № 6 вражав витворами мистецтва з Китаю та Японії – бронза, порцеляна, вишивка. Зал № 7 був присвячений українському мистецтву – зразки національного вишивання, гравюр, полотна М.К. Пимоненка.

Навіть незначне поліпшення матеріального становища музею в 1924 р. дало змогу придбати декілька цінних речей з історії місцевого краю – фотографії м. Луганська, кольчугу IX ст., зразок ливарної художньої роботи колишнього патронного заводу – статуетка коваля, який працює.

Розвиваючись, музей ставав усе більш привабливим для людей. Взагалі за чотири роки існування музею його відвідало майже 16 тис. осіб: за 1920–1921 р. – 2616, за 1921–1922 р. – 3582, за 1922–1923 р. – 4139, за 1923–1924 р. – 5428. Здебільшого це були школярі, робочі, червоноармійці та, меншою мірою, селяни [15].

Луганський музей живописної культури формувався у дуже важкий час громадянської війни, голоду, відсутності фінансування й опалення. Попри згадані труднощі, завдяки своїм засновникам – родині Стефановичів він став одним із перших художніх музеїв на теренах східних округ УСРР, доступних для відвідування всіма верствами населення. Незважаючи на реалії вже повоєнного часу, вкрай мізерне фінансування, музей провадив експозиційну, культурно-освітню діяльність, продовжував комплектувати фонди. Та все більше звертав на себе увагу державних політосвітніх органів, які ставили за мету проведення партійної агітації та пропаганди. Згодом, наприкінці 1924 р., Луганський музей живописної культури та Соціальний обласний музей об'єдналися в один – Державний соціальний музей Донбасу, розпочавши новий відлік у розвитку музейної мережі Луганщини.

Джерела та література

1. Державний архів Луганської області (далі – ДАЛО), ф. Р-401, оп. 1, спр. 554, арк. 203.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. Р-166, оп. 4, спр. 190, арк. 242.

3. ДАЛО, ф. Р-405, оп. 1, спр. 21, арк. 21.
4. ЦДАВО, ф. Р-166, оп. 4, спр. 190, арк. 243 зв.
5. ДАЛО, ф. Р-401, оп. 1, спр. 540, арк. 2–2 зв.
6. Там само, ф. Р-405, оп. 1, спр. 21, арк. 29–29 зв.
7. ЦДАВО, ф. Р-166, оп. 4, спр. 190, арк. 242.
8. ДАЛО, ф. Р-401, оп. 1, спр. 24, арк. 99.
9. Там само, арк. 138.
10. ДАЛО, ф. Р-401, оп. 1, спр. 23, арк. 174.
11. Там само, спр. 34, арк. 222.
12. Там само, спр. 595, арк. 6–10.
13. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), ф. Р-150, оп. 1, спр. 601, арк. 5.
14. Там само, арк. 42–43.
15. ЦДАВО, ф. Р-166, оп. 4, спр. 190, арк. 242 зв.–243 зв.

Прынь М.О. Луганский музей живописной культуры 1920-1924 гг.

Статья посвящена исследованию истории становления Луганского музея живописной культуры. В ней освещен процесс музея создания, охарактеризованы основные мероприятия и направления его практической деятельности. Рассмотрена экспозиционная, культурно-образовательная и фондовая деятельность музея.

Ключевые слова: художественный музей, экспонаты, фондовая работа, экспозиция, просветительская деятельность, «Дар Одессы Донбассу».

Prun M.O. Luhansk Museum of Artistic Culture 1920-1924th

The article is dedicate to the history of formation of Luhansk Museum of Artistic Culture. It highlighted the creation of the museum, describes the main activities and the practice areas of the museum. Consider his exposition, cultural and educational activities and fund work.

Keywords: art museum, exhibits, fund work, exposure, educational activities, «The Odessa's Gift to Donbas».

Подано до друку: 28.03.2013 р.

УДК: 069.1.94.930.85

І.В. НІКІТІНА

**Інтеграція колекцій громадських музеїв
до Державного музейного фонду України
(на прикладі Народного музею історії
Балаклави)**

У статті розглянуто шлях включення колекції з Народного музею історії Балаклави до фондів Національного музею героїчної оборони і визволення Севастополя, простежено стан отриманої колекції, охарактеризований її зміст, з'ясовані основні проблеми щодо її наукового опрацювання. Доведено, що предмети колекції надають змогу значно поповнити зміст державного музейного фонду з історії Балаклави; їх включення до фондів провідної музейної установи Севастополя дозволило врятувати їх для культурного надбання країни.

Ключеві слова: колекція, музей, Балаклава, музейний фонд.